

Universal Declaration of Human Rights - Altai, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

Кижинин тап-эриктеринин Текши Декларациязы

Генеральный Ассамблея 1948 жылдын январ айынын 10-чы күнинде жараткан

Жартамал

Кижилик билезинин ончо турчыларынын жарамыкту, жакшы янын, онойдо ок тен-тай ла туура салбас тап-эриктерин аяруга алганы омордын жайымынын, ак-чегинин ле текшилей амыр-энчүнин төзөгөзи болот; кижинин тап-эригин керекке албай, кыйа көргөни шок-табаруларга экелгенин аяруга алып, онон улам кижиликтин агару күүн-табын ачындырат. Улуста ачык сөстин жайымы болотон ло једикпес-тутактан ла коркорынан жайым жадынјүрүмди төзөгөни улустын ичкери јүткимели деп јарлалган; кижинин тапэриги јасактын жагыла кыйалтазы јогынан корулалары аяруга алылар учурлу. Чокымдап айтса, кижі көмө базышка удур туруп чыгарынын эпаргазыла тузаланбазын; албатылар ортодогы нажылык колбулардын өзүмин јөмөјорин аяруга алып; онойдо ок Бириктирилген Нациялардын калыктары бойынын Уставында кижинин төс тап-эригине бүдүмјизин јөмөгөнин аяруга алып, үзеери кажы ла кижинин кижилик күүндү байлыгын ла эр ле эпши кижинин тен-тай тап-эриктү болорын аяруга алып, жайым айалгада социальный ичкери өзүмди ле жадын-јүрүмнин айалгазын ондолторын јөмөјор деп шүүлтеге келген; турчы-ороондор Бириктирилген Нациялардын Организациязыла өмө-јөмө иштеери деп молјонгонын аяруга алып, јөмөлтөболуш ажыра текши тоомјуга ла кижинин тап-эриктерин ле төс жайымын буспас деп айдар керек; бу тап-эриктердин ле жайымнын текши учурын ондоорын аяруга алганы, бу молјуны јүрүмде толо бүдүреринде сүрекеј јаан учурлу болгонын база аяруга алып, Генеральный Ассамблея кижинин тапэриктеринин чындык Текши Декларациязын јүрүмге кийдиретен каруулу иш деп јарлап јат. Каруулу ишти бүдүрерге текши калыктар, ороондор јилбиркеп јүткиир учурлу. Кажы ла кижі, онойдо ок обществонын кажы ла органы чындык, јүрүмдик Декларацияны аяруга алып, үредүнин ле билгирдин шылтузында бу тап-эриктерди ле жайымды тоорына, јеткилдеерине болужып-јөмөјөрине амадазын. Онойдо ок калыктар ла ороондор ортодо иш ажыра озочыл амадулу, текшилей жарамыкту једимге једер. Ол каруулу ишти Бириктирилген Нациялардын Организациязынын турчы-ороондорынын калыктары ортодо, онойдо ок омордын јурисдикциязындагы јерлердеги јуртап јаткан калыктары ортодо текшилей тооп, јүрүмде кийдирерин јеткилдеер.

1-кы тизим

Ончо улус ак-јарыкка жайым ла тен-тай тап-эриктү туулат. Омор санааукаалу ла чек күүн-тапту болуп бүткен ле бой-бойын карындаш кирези көрөр лө јүрер учурлу.

2-чи тизим

Кажы ла кижіде чындык Декларацияла јарадылган ончо тап-эриктер ле жайым болор учурлу. Мында угы, бүдүминин өни, бүдүми, тили, јандаган јаны, политикалык эмезе өскө көрүми, угы-төзи, социальный айалгазы, аргазы аайынча бир де анылаш-ылгамал јок болор учурлу.

Ого үзеери кижинин јуртап јаткан јеринен камааны јогынан политикалык тап-эрик аайынча эмезе калыктар ортодогы учуры аайынча бир де аныланыш-башкаланыш болбос учурлу. Кижинин јаткан јери кемнен де камаанду, кемнин де корулында, бойын бойы башкарынбай да турган болзо эмезе бойынын (јеринде) суверенитединде кандый бир тудулу да болгонынан камаанду болбос учурлу.

3-чи тизим

Кажы ла кижии јадын-јүрүмге, јайымга ла танынан бойына тийерге јарабас тап-эриктү.

4-чи тизим

Кем де јалчы эмезе албанду базынчык айалгада болбос учурлу; јалчыларды садарынын эмезе јалчыланарынын, базынарынын ончо бүдүми јарадылбай јат.

5-чи тизим

Кем де кандый да кыйынга эмезе онын учурын, тоомјызын түжүрип турган кижии күүни јок базынышка алдыртпас учурлу.

6-чы тизим

Кажы ла кижии, кайда да јүрзе, онын правосубъектозын тоорына тап-эриктү.

7-чи тизим

Ончо улус јасактын алдында теп-тен, кандый ла ылгаш јогынан јасактын тен-тай корулына тап-эриктү. Ончо улус чындык Декларацияны бузуп турган кыйыкташтан тен-тай корулга тап-эриктү. Онојдо ок ондый кыйыкташка тектериштен база тап-эриктү.

8-чи тизим

Кажы ла кижии ого Конституцияла эмезе јасакла берилген төс тап-эриктери бузулган тужында ийделү, тоомјылу эл јаргыларда тап-эриктерин једимдү орныктыарга тап-эриктү.

9-чы тизим

Кемди де тууразынан олјолоорго, тударга эмезе сүрерге јарабас.

10-чы тизим

Кажы ла кижии онын тап-эриктерин ле молјуларын чоқымдаарга, онојдо ок ого эдилген уголовный бурулаштын төзөгөзин чоқымдаарга толо тен-тайга тайанып, онын кереги ачык-јарык айалгада көрүлзин ле јаргы ак-чек, кемнен де камаанду эмес чындык болзын деп тап-эриктү.

11-чи тизим

1. Кажы ла кижии шок-керек эткен деп бурулатса, онын бурузы јок деп ачык јаргыда јасактын ээјизиле јарталбаганча, ол өјдин туркунына коруланарына керектү ончо аргаларла јеткилделер деп тап-эриктү.

2. Кем де кандый бир керекти эткен эмезе нени де этпеген деп шылтакка тайанып, шок-керек эткен деп јаргылатпас учурлу. Шок-керекти эдер тужында национальный јасак эмезе калыктар ортодогы тап-эриктер аайынча шок керек деп чотолбогон болзо. Онојдо ок шок-керек эдилген өјдө, болгодый кезедүге көрө, кату кезедү эдилбес.

12-чи тизим

Онын танынан ла билелик јүрүмине тууразынан кем де киришпес учурлу. Онојдо ок кем де онын айыл-јуртына, корреспонденциязынын јажыдына эмезе онын ады-јолына, јүрүмине тууразынан кирижер учуры јок. Кажы ла кижии ондый табарудан, кирижеринен коруланар јасакка тап-эриктү.

13-чи тизим

1. Кажы ла кижии кажы ла ороон кеминде жайым жүрер ле журтап жадарга жерди талдап алар аргалу.

2. Кажы ла кижии кандый ла орооннон жүре берер, ол тоодо бойынын, онойдо ок бойынын ороонына бурылар тап-эриктү.

14-чи тизим

1. Кажы ла кижии истежүден улам өскө ороондо коруланар жерди бедиреер ле коруланар жерле тузаланар аргалу.

2. Бу тап-эрикке кандый истежү тужында тузаланарга жарабас. Качан чын ла политикалык эмес шок-кылык эмезе керектер Бириктирилген Нациялардын Организациязынын амадуларына ла ээжилерине келишпей турза.

15-чи тизим

1. Кажы ла кижии гражданство алар тап-эриктү.

2. Кандый да кижинин гражданствозын эмезе гражданствозын кубултар тап-эригин ала-көнчө айрыырга жарабас.

16-чы тизим

1. Эр кемине жеткен эр ле эпши улус угы-төзинен эмезе жандаган жанынан камааны жогынан айыл-журт тудуп, билелү болор тап-эриктү. Олор айылжуртты төзөөр, журтаар ла айрылыжар тужында тен-тай тап-эрикке тузаланат.

2. Айыл-журт төзөп жаткан эки жаны экүлези жайым ла эптү-жөптү сөслө, күүнле биригер аргалу.

3. Биле общественнын төзи, төзөгөзи, ол общественнын ла государствонун жанынан корулашка тап-эриктү.

17-чи тизим

1. Кажы ла кижии алкы-жөбжө тангынан ээленер, эмезе өскөлөриле де кожо ээленер тап-эриктү.

2. Кемнин де алкы-жөбжөзин тууразынан келип айрыырга жарабас.

18-чи тизим

Кажы ла кижии жайым күүн-санаага, ак-чекке ле кудай жанына тап-эриктү; бу тап-эрикке бойынын кудай жанын эмезе көрүмин солыыры кирет, бойынын жанын жайым жандаары эмезе көрүмин тангынан бойы, эмезе өскө улусла кожо жандаары база кирет. Кудайлык чүм-жан жанжыгуларды өткүреринде тапэриктү.

19-чы тизим

Кажы ла кижии бойында жайым көрүмдү ле оны жайым чыгара айдар тапэриктү. Ол тап-эрик аайынча бойынын көрүминен жайым тудунар ла государствонун гран-кыйузынан камааны жогынан жетирүүлери ле көрүмсанааларды кандый ла эп-сүмелерле бедиреер, алар ла таркадар тап-эриктү.

20-чи тизим

1. Кажы ла кижии амыр-энчү жуундарга ла ассоциацияларга кирер жайым тап-эриктү.

2. Кемди де кандый бир ассоциацияга албан күчле кийдирилер аргазы жок.

21-чи тизим

1. Кажы ла кижы ороонды башкаларында чике эмезе жайым талдап алган чыгартулу улус ажыра туружар тап-эриктү.

2. Кажы ла кижы бойынын ороонында госслужбага тен-тай кирер тап-эриктү.

3. Башкарунын жаңынын төзөгөзінде эл-жоннын күүн-табы болор учурлу; ол күүн-тап анылу ойдин бажында өдүп турган ак-чек талдаштарда көрүлөр учурлу. Ол талдаштар текши ле тен-тай талдаачы тап-эрикле өдөр учурлу. Жажытту үнберишле эмезе жайым үнберишти жеткилдеечи өскө дө бүдүмле өткүрилзин.

22-чи тизим

Кажы ла кижы общественнын турчызы, айдарда, ол социальный жеткилдешке, жайым өзүмге тап-эриктү. Ол экономикалык, социальный ла культурный бөлүктөрдө национальный эп-аргалар ла калыктар ортодо өмө-жөмө иш, онойдо ок кажы ла орооннын сайламазы ла аргалары ажыра ичкери өзөр тап-эриктү.

23-чи тизим

1. Кажы ла кижы ишке, ишти жайым талдаарына, иште ак-чек ле жарамыкту айалгага, иштеер жери жок айалгадан корулалар тап-эриктү.

2. Кажы ла кижы кандый да кыйыкташ жогунан тен-тай иш учун тен-тай ишжалду болор тап-эриктү.

3. Кажы ла кижы жолду кайралга тап-эриктү. Онызы кижиге керектү жадын-жүрүмге ле билезине жарамыкту жадынды жеткилдеер учурлу. Керек тужында, өскө дө социальный жеткилдешле үзеери жеткилделер.

4. Кажы ла кижы профсоюзный биригүни төзөөр лө профсоюзтарга бойынын илбүлерин корыыр амадула кирер тап-эриктү.

24-чи тизим

Кажы ла кижы амыраарга ла бош өйгө тап-эриктү. Онойдо ок иштеер күнди керектү кеминде тузаланары ла төлөлип турган жанжыккан амыралта (отпуск) керегинде тап-эрик база кирет.

25-чи тизим

1. Кажы ла кижы жүрүмдик кеми бийик болорына тап-эриктү. Курсактамагы, кийим-тудумы, айыл-журты, медициналык жеткидежи, керектү соцеткилдеш су-кадыкты, жадын-жүрүмди керектү кеминде, некелтелерге келиштире болор учурлу. Иш жок артса, оору-жобол болзо, кенек артса, жагыскан артса, карыыр жажы жетсе эмезе онын бойынан камааны жок күч айалга боло берзе, кажы ла кижы тап-эриктү.

2. Энелик ле оогош балдар анылу болушта ла кичеемелге тап-эрик берет. Ончо балдар биледе, онойдо ок биледе эмес те айалгада чыккан болзо, ончозы тен-тай социальный корулашла тузаланар учурлу.

26-чы тизим

1. Кажы ла кижы үредүге тап-эриктү. Үредүлик акча төлөбөзине болор учурлу. Анчада ла баштамы ла текши үредүлик. Баштамы үредүлик кыйалтазы жогунан болор учурлу. Технический ле профессиональный үредү ончозына жарамыкту болор учурлу. Кажы ла кижинин аргаларына тайанып, бийик үредү база ончозына жолду болор керек.

2. Үредүлик кижинин ичкери өзүмине ууламжылу болор учурлу. Кижинин тап-эриктерине ле жайымынын төс ууламжыларын элбедерине ууландырылар учурлу. Үредүни калыктар ортодо тоомжыга, нажылыкка, текши тил табарына жолду болор учурлу. Угы-төзи ле жагдаган жаңдары аайынча бөлүктөр ортодо ондомолды жөмөөр. Амыр-энчүни жөмөөри аайынча Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин өткүрип турган ижин жөмөөр учурлу.

3. Ада-энелер оогош балдарына үредүликтин бүдүмин талдаарында тапэриктү.

27-чи тизим

1. Кажы ла кижичи общественнын культурный жүрүминде эрчимдү туружар тап-эриктү. Кеендикле таныжар, билим өзүмде туружар, турулталарыла тузаланар аргалу.

2. Кажы ла кижичи онын көгүс байлыгын, ар-жөөжөлик жибүлерин корыыр тап-эриктү. Билим, литературалык эмезе художественный иштин авторы болзо, ол тап-эриктү болор учурлу.

28-чи тизим

Кажы лакижи социальный ла калык ортодогы ээжи-аайга тап-эриктү. Мында чындык Декларацияда жарадылган тап-эриктер ле жайым бүткүлинче бүдер аргалу.

29-чы тизим

1. Кажы ла кижичи общественнын алдында моллу. Шак ла мында кижинин толо ло жайым ичкери өзүми болор аргалу.

2. Кажы ла кижичи бойынын тап-эриктерин ле жайымын жүрүмде кийдирип тура, жасакла жарадылган тудуларды буспас учурлу. Өскө улустын тап-эриктерин, жайымын тооп, баалап, демократиялык общественнын текши некеלתезин, ээжизин буспас учурлу.

3. Бу тап-эриктерди ле жайымды кийдирип, ол онойдо ок Бириктирилген Нациялардын Биригүзинин ээжилерине, некелтелерине ол удур болбос учурлу.

30-чы тизим

Чындык Декларацияда жарадылганын кандый бир ороонго, бир бөлүк улуска эмезе танынан улуска кандый бир иш эдерге эмезе кандый бир керекти эдерге, чындык Декларацияда жарадылган тап-эрикти ле жайымды жоголторго ууландырылган деп ондоорго жарабас.
